

# Friskolereformen och Segregation

En nyanserad och holistisk sammanställning av effekterna

Nils Lager

Adam Björndal

Andreas Johansson

Sebastian Hjerpebo

David Öhlund

Alexander Andevall Mårtensson

Januari - Maj 2018

# 1 Syfte & Bakgrund

Frågor som rör skolan är några av de viktigaste samhället möter. Alla har en uppfattning om skolan, och inte nödvändigtvis i termer av politiska beslut och reformer, utan nästan oftare grundat på egna upplevelser. Skolan är därför inte bara en politisk angelägenhet, utan även något som på ett väldigt kraftfullt sätt rör enskilda människor. Samtidigt är politik och kollektiva beslut det bästa instrument vi har för att påverka skolgången vi kommer att erbjuda i framtiden. Om vi bryr oss om de upplevelser barn och ungdomar möter i skolan bör vi ha en korrekt bild av situationen i denna. Enbart engagemang och välvilja räcker inte för att på ett lyckosamt sätt förändra skolan till det bättre.

Skoldebatten är full av idéer, fakta, nya rön och ideologiska ställningstaganden. Det kan därför vara svårt att skapa sig en överblickbar uppfattning om skolsystemet. Detta är beklagligt, eftersom en verklighetstrogen och informerad uppfattning är en förutsättning för att kunna uppnå de förbättringar man vill se inom skolan. Särskilt besvärande är det att vi ser en ny typ av skola växa fram efter skolreformen 1992, utan att allmänheten och beslutsfattare tycks vara medvetna om hur denna utveckling sett ut, eller vad den har lett till. Denna bristande förståelse förbereder oss inte heller väl för den tilltagande segregationen vi ser i samhället, en utveckling som påverkar skolsystemet drastiskt. Dock är skolsystemet också kanske vårt främsta kompensatoriska verktyg för att säkerställa varje barns lika möjligheter, såväl som en mötesplats för barn med olika bakgrunder.

Vårt syfte med det här arbetet är att producera en holistisk och nyanserad sammanställning av redan existerande material på skolans område. Vi vill skapa en ökad medvetenhet kring vilka effekter skolreformen och det fria skolvalet har haft på samhället i allmänhet och på segregationen i synnerhet. Rapporten som följer har därför gjorts så sakligt som möjligt. Vi som författare har också varit noga med att vara tydliga med var den fakta vi använder kommer ifrån, och uppmanar de som vill granska innehållet att läsa de källor som vi använder.

## 2 Centrala Punkter

Centrala punkter som tas upp i rapporten:

- Efter friskolereformen har en skolmarknad växt fram med fritt skolval, elevpeng och generös etableringsrätt.
- Marknadens struktur gör det svårt för elever och föräldrar att bedöma skolans kvalitet, utan får istället utgå från elevers betyg för att bedöma detta. I rapporten visas även att det är legio andra faktorer som är avgörande vid skolval, såsom skolans rykte, elevsammansättning och att välja skolor med elever som är lik en själv.
- Skolor anpassar sin marknadsföring utifrån detta, samtidigt som fristående skolor kan välja att etablera sig i geografiskt attraktiva områden. Detta, tillsammans med att duktiga elever flyttar ifrån förorter och glesbygdsområden, gör att färre stora marknadscentrum skapas och likvärdigheten i utbildningen hotas.
- Detta skapar även en segregering som snarare *förstärker* den redan existerande socioekonomiska och etniska boendesegregationen än kompenserar för den.
- Det är emellertid svårt att avgöra om segregationen leder till att elever med sämre förutsättningar får sämre resultat av att gå med andra elever lika en själv, så kallade kamrateffekter.
- Friskolereformen har haft flera positiva effekter med ökad valfrihet för elever och föräldrar, samtidigt som flera olika aktörer bedriver olika typer av utbildning.
- Emellertid har den lett till ökade kostnader för skolsystemet som helhet och den mångfald som förväntades har inte till fullo blivit verklighet, då stora koncerner utgör en stor del av marknaden där 4 av 10 elever går i skolor ägda av koncernen Academedia.
- Friskoleelever presterar bäst i PISA och har högst betyg, men det är svårt att avgöra om friskolor presterar bättre om man kompenserar för föräldrarnas socioekonomiska bakgrund, samtidigt tycks de ge fler så kallade "snällbetyg".

## 3 Innehållsförteckning

### Contents

<b>1 Syfte &amp; Bakgrund</b>	<b>i</b>
<b>2 Centrala Punkter</b>	<b>ii</b>
<b>3 Innehållsförteckning</b>	<b>iii</b>
<b>4 Historisk Bakgrund</b>	<b>1</b>
4.1 Friskolereformen . . . . .	2
4.2 Sveriges Segregation . . . . .	3
<b>5 En Marknad Som Alla Andra?</b>	<b>4</b>
5.1 Varför ska vi bry oss om hur skolmarknanden fungerar? . . . . .	4
<b>6 Skolans marknadsmekanismer och dess effekter</b>	<b>6</b>
6.1 Inledning . . . . .	6
6.2 Hur väljer elever och föräldrar grundskola? . . . . .	6
6.3 Hur väljer elever och föräldrar gymnasieskola? . . . . .	8
6.4 Valets effekter - Lika val för alla? . . . . .	8
6.5 Valets effekter - Segregation . . . . .	9
6.6 Valets effekter - Förorts- och glesbygdskommuners dränering . . . . .	10
6.7 Valets effekter - Hur påverkar elever varandra? . . . . .	10
6.8 Valets effekter - Kostnadsökningar . . . . .	11
6.9 Valets effekter - Friskolor och betygsättning . . . . .	11
6.10 Valets effekter - Vinstdriftens konsekvenser . . . . .	12
<b>7 Slutkommentarer</b>	<b>13</b>
<b>8 Appendix</b>	<b>14</b>

## 4 Historisk Bakgrund

För att förstå den nuvarande skoldebatten kan en bra utgångspunkt vara att se över historien kring vad som har format den svenska skolan. Webbplatsen *“Lärarnas Historia”* (2014), ett initiativ från bland annat Stiftelsen SAF, Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund, har sammanställt en tidslinje av skolans utveckling. Nedan följer en sammanställning av deras material.

Under början av 1800-talet växte idéströmningar om en allmän “medborgarskola” sig allt starkare i Sverige i takt med att en vidare demokratiseringstrend spred ut sig. Flera röster förespråkade ett mer jämlikt system som gav alla barn och ungdomar en möjlighet till grundläggande utbildning. Däribland höll Biskop Wallin ett numera välkänt tal 1837 där han jämförde det dåvarande skolsystemet med ett kastsystem, och förordade en likvärdig utbildning till större delar av befolkningen (ett tecken på hur skolfrågor historiskt varit sammanlänkat med ojämlikhet). Snart därefter, år 1842, upprättades det första enhetliga skolsystemet i Sverige i och med att folkskolan inrättades. Man ville skapa en allmän medborgarskola som erbjöd alla landets barn en grundläggande utbildning.

En naturlig konsekvens av att införa ett nationellt skolsystem är att styrningen av skolan centreras till staten. Trenden av allt mer centralstyrning höll i sig fram till 1940-talet, särskilt vad gäller skolors ekonomiska företaganden och hur dess resurser fördelas. Både Skolutredningen 1940 och Skolkommissionen 1946 kom fram till att skolans viktigaste uppgift var att “bidra till samhällets ekonomiska, sociala och kulturella utveckling och främja ett demokratiskt samhälle”. En högre grad av decentralisering sågs som en förutsättning för att uppnå detta syfte, och en decentraliseringsprocess påbörjades. 1950-talets skolreform, som bland annat instiftade grundskolan, blev avgörande för förhållandet mellan lokal och statlig kontroll. Resultatet blev att staten garanterade en minimistandard genom granskning, samtidigt som man stod för skolans kostnad, även om kommuner fick bära visst ansvar över det operationella arbetet.

Under 1960- och 1970 fortsatte trenden av decentralisering. Ett antal stora rapporter rekommenderade större lokalt handlingsutrymme och mer inflytande till lärarprofessionen att påverka utbildningen. Dessutom togs flera beslut som både gav kommuner större frihet över utformningen av sin utbildning och större utrymme att själva hantera skolans resurser. Staten minskade dessutom sin detaljstyrning i förmån för mer generell ramstyrning.

Under 1980-talet togs ytterligare åtgärder för ökad decentralisering, dock mot bakgrund av nya anledningar. Till skillnad från tidigare decennier drevs skolans utveckling nu allt mer av krav på större effektivitet. År 1986 gavs än mer ansvar till kommuner genom att inrätta större grad av målstyrning istället för att använda regler som dominerande styrmedel. Samtidigt ökade lärarnas professionella frihet ytterligare, och de fick handlingsutrymme att forma utbildningen i linje med de mål statliga verk har satt upp. De begränsades dock av den granskande verksamheten det nyinstiftade Skolverket bedrev. Detta fortsattes av att kommunerna fick huvudansvaret, via deras huvudmannaskap, över skolan år 1989.

## 4.1 Friskolereformen

År 1992 introducerades friskolereformen, vilken tillät fristående skolor verka på i stort sett likvärdiga villkor som kommunala skolor. Mest signifikant, innebar den nya reformen att friskolor numera skulle få skolpeng för varje undervisad elev. Dåvarande skolminister Beatrice Ask, noterade att reformen möjliggjorde driften av föräldrakooperativ, skolor med speciella ämnesprofiler samt säregna pedagogiker. Dessa specialiserade skolor ämnade att öka variationen på skolmarknaden, samt utsätta skolor för marknadsmekanismer som konkurrens och incitament för kostnadseffektivitet. Det uttalade målet var att öka valfriheten för elever och föräldrar, som ett led i den *“valfrihetsrevolution i välfärdspolitiken”* som dåvarande regering genomförde.

När reformen genomfördes 1992 var det kulminationen av åratals debatterande. Det som debatten till betydande del handlar om i dag, vinstuttag av riskkapitalbolag, var överhuvudtaget inte på agendan vid denna tidpunkt. Istället kontrasterades decentralisering med centralstyrning, där det kunde skönjas en trötthet på det offentliga skolmonopolet. Systemet som sedermera infördes, med en skolpeng som följer efter eleven, var enligt LO inspirerat av den amerikanske nationalekonomen Milton Friedmans idéer. Friedman hade i sin bok *Frihet att välja* förespråkat ett system med fritt skolval och “vouchers” - att jämföra med skolpengen. Dessa vouchers skulle vara skattefinansierade och möjliggöra för eleven att välja mellan offentliga eller privata skolor, vilket skulle medföra en konkurrens dessa emellan (Sahlgren, 2013). Propositionen förbereddes av Anders Hultin, politisk sakkunnig på utrikesdepartementet och högra hand till Beatrice Ask. Han har i efterhand berättat att han influerats mycket av Friedmans idé om vouchers, i utformningen av friskolereformen (Werne, 2018).

Friskolereformen har otvivelaktligen vållat en rad oförutsedda effekter. Det faktiska utfallet, med några få privata aktörer drivna av vinstintresse, bör kontrasteras med den mångfald och valmöjlighet som reformen ämnade föranleda. Redan år 2003 sade Ask att “Det var nog ingen som såg koncerner framför sig” (Öberg & Rognerud, 2003). Dessutom har reformens kanske allra viktigaste upphovsman Anders Hultin ifrågasatts för sina egentliga intentioner med reformen. Detta då Hultin efter sin tid på regeringskansliet innehåft tjänsten som verkställande direktör på såväl Kunskapsskolan, som skolkoncernen JB Education (Werne, 2018).

## 4.2 Sveriges Segregation

Från att ha varit det mest jämställda landet sett till inkomst under 1970-talet, har inkomstkliften ökat i Sverige, i likhet med många andra västeuropeiska välfärdsstater (SCB, 2018). Parallellt med utvecklingen har Sverige haft en omfattande invandring sedan senare hälften av 1900-talet, från allt mer spridda delar av världen (IFAU, 2010). År 1960 uppgick antalet utrikesfödda till 300 000, där nästan hälften kom från ett nordiskt grannland. År 2000 var det istället 1 000 000 utrikesfödda, med en stor andel från andra världsdelar än Europa (såsom Asien och Sydamerika). Tillsammans med denna nya inströmning av grupper med olika etnicitet har vi sett en påtaglig etnisk segregation uppstå, framförallt i och vid Sveriges storstäder.

Man bör dock vara tydlig med vad som menas med segregation, då begreppet kan tyckas beskriva flera olika fenomen och situationer. En definition som har föreslagits av Nationalencyklopedin och som används bland annat av IFAU i deras rapport *“Etnisk Segregation i Storstäderna”* (2010) är *“Det rumsliga åtskiljandet av befolkningsgrupper”*. IFAU förklarar vidare att de karakteristiska som delar upp befolkningsgrupper inte är bestämt, och att segregation inte nödvändigtvis behöver härröra sig från etniska skillnader mellan grupper, även om ordet oftast verkar anspela på sådana skillnader. Svenska akademien gör en liknande definition: *“uppdelning av ett samhälle i (vissa) olika befolkningsgrupper särsk. efter etnicitet; vanligen åtföljd av diskriminering av minst en grupp”*.

Enligt Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte, 2017) kategoriserar man vanligen en befolkning för att åskildogöra segregering i ett samhälle på följande tre sätt:

- Demografisk segregation, som bygger på skillnader vad gäller kön, ålder eller hushållstyp.
- Socioekonomisk segregation, som bygger på skillnader i klass eller resurser.
- Etnisk segregation, som bygger på personers olika kännetecken (exempelvis religiösa eller kroppsliga).

Den rådande segregationen i Sverige, som alltså blir allt mer påtaglig, präglas åtminstone av två komponenter enligt uppdelningen ovan: en socioekonomisk och en etnisk. Enligt Forte sammanfaller ofta dessa, det vill säga att vissa etniska minoriteter också tenderar att vara låginkomsttagare. Att reda ut vilken av dessa komponenter som är den drivande för segregeringen är inte lätt. I sammanhanget av skolan är det således viktigt att beakta att eventuell segregation i skolsystemet inte enbart behöver bero på skolans utformning utan även kan härstamma från andra faktorer.

## 5 En Marknad Som Alla Andra?

### 5.1 Varför ska vi bry oss om hur skolmarknanden fungerar?

Efter skolreformen 1992 har resursfördelningen i skolsystemet ändrats drastiskt, från att vara en angelägenhet för offentliga organ (främst kommunerna) till att allt mer styras av marknadskrafter. Som en konsekvens av den här förändringen har medborgares relation till det svenska utbildningssystemet förändrats. Kunderna - föräldrar och elever - kommer hem till marknadsföringsbroschyrer i brevlådan med inbjudningar till informationsträffar från säljare - kommunala och fristående skolor. I och med detta blir utbildning en form av produkt på en marknad, där det finns möjlighet att tjäna pengar och ta ut vinster, då varje elev medför en skolpeng. Ju fler elever, desto mer pengar får skolorna, vilket både ger möjligheter att förbättra skolan med investeringar, men också att ge utdelningar till aktieägare (Dahlstedt & Fejes, 2018).

För att förstå det svenska skolsystemet måste man först förstå den marknad som skolor verkar inom. I Skolverkets rapport *En bild av skolmarknaden* (Skolverket, 2012) beskrivs utvecklingen av skolan sedan 1990-talet, och den skolmarknad som under den här period bredd ut sig. I rapporten definierar man marknad som: *“ett utbyte av produkter (vilket omfattar både varor och tjänster) mellan producenter och konsumenter utan politisk reglering, där konsumenter fritt ska kunna välja mellan olika tillgängliga producenter och köpa varan eller tjänsten i fråga”*. Rapporten förklarar vidare att denna definition dock inte är fullt applicerbar på skolmarknaden. Även om föräldrar och elever väljer relativt fritt mellan olika grund- och gymnasieskolor finns det inte en prismekanism<sup>1</sup> som kontrollerar utbudet och efterfrågan av utbildning, vilket den gör på “vanliga marknader” där exempelvis priset av mjölk reglerar hur många som vill producera mjölk, och hur många som vill köpa det. Vidare är skolmarknaden inte fri från politisk inblandning, utan tvärtom är de grundläggande förutsättningar för marknadsaktörerna skapade genom utbildningspolitiska beslut och reformer. Myndigheter reglerar den tjänst som skolorna erbjuder, ersättningen för den, samt hur skolorna får konkurrera med varandra. Dessutom är elevernas möjlighet att konkurrera med varandra om skolplatser föremål för myndighetsutövande. För platser på gymnasieskolor konkurrerar elever till exempel med sina betyg, vilket är ett system som utformats politiskt. Sammantaget menar Skolverket att skolan är en kvasimarknad, som “kännetecknas av marknadlika drag” även om det inte rör sig om en marknad i egentlig mening. Man beskriver en skolmarknaden där:

- Offentliga och enskilda huvudmän är tillåtna
- Elever har en långtgående rätt att välja mellan olika huvudmäns utbud
- Elevers val avgör fördelningen av ekonomiska resurser vilket ger upphov till en konkurrenssituation mellan olika skolor.

Elever har en långtgående rätt att välja mellan olika huvudmäns utbud samt elevers val avgör fördelningen av ekonomiska resurser vilket ger upphov till en konkurrenssituation mellan olika skolor.

---

<sup>1</sup>De enskilda ekonomiska aktörernas strävan efter egen vinst koordineras via prismekanismen, det vill säga genom aktörernas ständiga anpassning till aktuella prissignaler, varvid systemet under vissa förutsättningar på ett självreglerande sätt ger invånarna bästa möjliga materiella behovstäckning

Eftersom skolor och elever idag agerar på en marknad kan man använda sig av vissa ekonomiska koncept för att göra en mer noggrann analys av de val elever och föräldrar gör, som står till grund för vilka skolor som kommer att finansieras och därmed tillåtas erbjuda utbildning. På en marknad där konkurrens styr förutsätts det ofta i *utbud-efterfrågan-modeller* att alla aktörer har perfekt information, där alla vet lika mycket om den marknad de agerar på. Detta är dock sällan verkligheten, där olika aktörer ofta har olika mycket information. Hur brukar de problem som *informationsasymmetrier*<sup>2</sup> medför lösas på marknader? Ofta sker olika sorters signaleringar för att visa på kvalitet, detta genom exempelvis stilren inredning, kostymklädda tjänstemän eller besiktningsbevis för begagnade bilar.

På samma sätt beger sig konsumenter på skolmarknaden ut och söker efter högkvalitativa skolor utan förmåga att faktiskt se kvaliteten på utbildning. Istället orienterar sig föräldrar och elever genom att granska marknadsföring, betyg, profilering och rykte. Denna tanke är något som många debattörer fokuserar på, eftersom det sätter en gräns kring hur välfungerande en skolmarknad kan vara, men också att aktörer inte enbart bryr sig om utbildningens kvalitet vid val av skola. Den liberala tankesmedjan Timbro presenterar ytterligare svårigheter med beslutsprocesser kopplat kring nationalekonomins principal-agent-dilemma<sup>3</sup>. Timbro betonar en situation där eleverna (*principalerna*) anlitar skolorna (*agenterna*) för att leverera utbildningen. Agenternas drivkrafter kommer då huvudsakligen vara att locka till sig elever genom marknadsföring eller att försöka prestera i de mätningar som kvantifierar utbildningens kvalitet. Vidare kan skolor även erbjuda varor helt skilt från utbildning såsom datorer, gymkort och andra bonusar för att öka chansen att bli valda av eleverna. Dessa faktorer snedvrider även elevernas incitament att prioritera utbildningskvalitén och, tillsammans med tidigare nämnda drivkrafter och informationsasymmetrier, försvårar ett effektivt val ytterligare.

---

<sup>2</sup>Informationsasymmetrier uppstår när olika aktörer har olika mycket information. Ett exempel på en *informationsasymmetri* är att försäkringsbolag har mycket svårare att uppskatta hur sjuk eller frisk man är, jämfört med varje enskild försäkringstagare. På samma sätt har läkare mer information om lämplig behandling av patient än patienten själv. Detta ger snedvridningar i drivkrafter, eller incitament. Exempelvis kan en försäkringstagare låtsas vara frisk, för att få ett så lågt pris som möjligt på försäkringen. Likadant har läkaren ekonomiska drivkrafter att överdriva hur mycket behandling eller medicin en patient ska bli tillgivna.

<sup>3</sup>Ofta kan intressekonflikter uppstå när en *principal* (ägare) anlitar en *agent* (exempelvis anställd) för att utföra ett uppdrag som ligger i principalens intresse men kanske inte ägarens. I detta fall äger eleven sin skolpeng och anlitar skolan för att i utbyte mot denna ge en högkvalitativ utbildning, medan skolan har drivkrafter att dra ner på kostnader.

## 6 Skolans marknadsmekanismer och dess effekter

### 6.1 Inledning

Skolval och konkurrens var tänkta att utveckla skolväsendet genom att ”goda” skolor skulle slå ut de ”dåliga” som konsekvens av att föräldrar väljer bort de sistnämnda med kvalitet som grund. Det fria skolvalet och skolornas konkurrens om elever och resurser är styrinstrument som ska styra både vad som händer ute på marknaden och i skolorna. Istället för att dessa driver fram likvärdighet, kvalitet och förnyelse konstaterar författarna av boken *Skolan, marknaden och framtiden* (Dahlstedt & Fejes, 2018), vilken utgörs av en samling av kapitel skrivna av olika forskare från olika discipliner som studerat marknadsutsättningens effekter, att de snarare haft motsatta effekter i väsentliga avseenden. Samtidigt fastställer Skolverket i sin rapport *En bild av skolmarknaden* (Skolverket, 2012) att intentionerna bakom friskolereformen i viss mån har infriats. Särskilt har det uppstått större valmöjlighet för elever och föräldrar att välja skola. Dessutom har flera olika aktörer fått möjlighet att driva skolor med olika karaktärer och inriktningar.

### 6.2 Hur väljer elever och föräldrar grundskola?

I *Skolan, marknaden och framtiden* identifieras inledningsvis tre för grundskolan olika men starkt sammanlänkade faktorer: den socioekonomiskt och etniskt polariserade staden; etableringen av mer eller mindre distinkta lokala skolmarknader och slutligen ryktets betydelse utifrån föreställningar att det finns ”bättre” och ”sämre” skolor. Författarna studerar hur valet av grundskola i hög utsträckning utgörs av rykten framsprungna ur föreställda kvaliteter hos skolornas närområden, vilka främst bottnar i områdets sammansättning utifrån etnicitet och klass. Rapporten utvecklar detta genom att beskriva hur svensk forskning visar att den ”kunskap” som förmedlas via informella kanaler såsom diskussioner i matbutiken om att en skola är ”bra” och ”lugn”, eller ”dålig” och ”stökig” är en av de starkaste strukturerande krafterna på den lokala skolmarknaden. Valet av skola grundar sig alltså enligt studierna som författarna nämner snarare i skolans närområdes rykte än skolans kvalitet. Detta leder till att skolor i områden med låg status blir låsta till dess mindre konkurrenskraftiga sociala rum på den lokala skolmarknaden, trots eventuella förbättringar av utbildningen. Vidare beskriver författarna i samma bok att mångkulturella skolor belägna i socialt utsatta områden ofta talas om i positiva ordalag av sina elever, samtidigt som de är medvetna om negativa uppfattningar och rykten om skolan och området. En gränsdragning som ofta görs av intervjusubjekt är mellan ”svensk” och ”invandrare”. En ”bra” skola kopplas samman med det som uppfattas som ”svenskt”, med goda språkkunskaper och ”rätt” sociala normer. Faktorer är även att få ”rätt” nätverk och goda betyg. Det kontrasteras med vad som uppfattas som ”dåligt”, med ”stök”, ”kaos” och en ovilja att förändra sitt liv, etiketter som förknippas med ”dom” och beskrivs med ord som ”invandrare” och ”invandrartäta områden”. Elever med utländsk bakgrund som bor i ”invandrartäta” områden, vilka valt att gå i skolor utanför området, ses som ambitiösa individer vilka vill förändra sina livsvillkor. Deras föräldrar uppfattas ”bry sig om sina barn” och är mer ”som oss” av de med svensk bakgrund, vilket förstärker bilden av de som stannar kvar på skolan i boendeområdet. Alla föräldrar verkar ta på sig stort eget ansvar för att ge sina barn de rätta förutsättningarna, vilket vi ser tydligt i nedanstående citat (Dahlstedt & Fejes, 2018).

*“Jag menar om det finns en skola som är nära men där det går en massa invandrare och som är en skola som tidningarna om som kaos. Det är ingen dålig skola eller så men det är bara invandrare som går där. Då kommer inte svenskar låta sina barn gå där, då kommer de skicka sina barn någon annanstans. Sen undrar du varför svenskar går i en skola och invandrare i en annan. Du kan skylla det på skolan men det är mest eleverna. Eller du kan säga så här, min mamma har en massa vänner och de säger “inte för att invandrare är dåliga på nåt sätt men om det är en massa invandrare på en skola är det ofta kaos och inte skulle jag sända min dotter till den skolan”. - Zarah, 15 år (Dahlstedt & Fejes, 2018)*

*“Då blir det ju som sagt. . . ja då kommer man till det här som är kärndilemmat. . . ja hur ska det kunna bli bättre i en sån skola då? Om alla som är helsvenska och välutbildade, liksom har de rätta parametrarna, om alla dom väljer att sätta sina barn någon annanstans? Och den problematiken tycker man är förfärlig, men man vill ju inte offra sina egna barn på altaret. . . och det är det som är poängen med det fria skolvalet, på ett sätt förstärker det segregationen och på ett sätt, inte för du har ändå möjligheten att bo kvar. Om inte den möjligheten hade funnits så skulle fler flytt från såna här områden, och då skulle det bli ytterligare segregation. [...] Jag tror föräldrar tänker som jag gör, att du skapar en bra start för dina barn, de rätta nätverken och så. Och då är det bra att skicka sina barn till en skola där eleverna har samma bakgrund som du själv”. - Maggan, förälder (Dahlstedt & Fejes, 2018)*

Bilden från denna kvalitativa studie av att skolvalet i hög grad bygger på rykte och elevsammansättning är i linje med den svenska och internationella forskningen på området. Jonas Vlachos, en av Sveriges ledande nationalekonomer som lägger stort fokus på utbildning, har på Ekonomistas (2018b) sammanställt forskningen kring familjers skolval på ett heltäckande sätt. I en svensk rapport (Kessel & Olme, 2016) som undersöker hur familjer genomför sitt skolval till grundskolan, till skillnad från hur de uppger göra sina val, visar att prestation på nationella prov är av låg betydelse medan avstånd till hemmet är desto viktigare. Vidare ses skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund som mindre attraktiva. Skolor med många nyanlända ratas dock främst av svenska högutbildade familjer. Det tycks vara av större vikt för familjer med svensk bakgrund att välja skolor med socioekonomiskt starka elever och generellt sett verkar familjer söka sig till skolor där eleverna tillhör samma socioekonomisk grupp som en själv. Vidare visade en svensk studie (Söderström & Uusitalo, 2010) att övergången till betygsantagning på Stockholms gymnasieskolor ledde till ökad sortering med avseende på socioekonomisk och utländsk bakgrund. Liknande resultat har även funnits i studier i USA, England och Nederländerna, vilka även lyfter fram att elever tenderar att välja skolor med en elevsammansättning av socioekonomiskt starka elever. Likväl är det svårt att separera val av skolor med socioekonomiskt starka elever från att välja skolor med högpresterande elever, då dessa två ofta varierar tillsammans.

### 6.3 Hur väljer elever och föräldrar gymnasieskola?

I den tidigare nämnda *Skolan, marknaden och framtiden* lyfter författarna fram fem särdrag för just gymnasiemarknaden:

- Oftare är det elever snarare än föräldrar som väljer, vilket är en del av ett identitetssarbete för eleven,
- Det finns flera olika program,
- Det finns en större geografisk utbredning vilket får skolvalet både handla om val av ort och val av skola,
- En tydligare profilering och marknadsföring i och med differentieringen samt
- Att gymnasieskolan har historiskt haft en tydlig uppdelning efter kön och klass, men den accentuerade marknadssituationen har lett till att skolor har tydliga nischer mot enskilda elevgrupper.

I skolornas marknadsföring samspelar kommunernas och skolföretagens intresse av att attrahera elever med ungdomars behov av att forma den egna identiteten genom att välja ”rätt skolor” med ”rätt slags elever”. Efter intervjuer med elever tycks detta ofta ta sig uttryck i att man väljer den skola med människor som är lik en själv. De kvaliteter som gymnasieskolor bjuder ut och ungdomar eftersöker är således av långt flera slag än de som politikerna räknade med, vilka tenderar att befrämja åtskillnad av ungdomarna snarare än mångfald och gränsöverskridande möten inom skolorna (Dahlstedt & Fejes, 2018).

### 6.4 Valets effekter - Lika val för alla?

Det val som olika elever står inför varierar mycket mellan kommuner och regioner, vilka har olika elevunderlag, utbildningsutbud men också pendlingsavstånd. Detta leder till att elever erbjuds skilda förutsättningar för sina gymnasieval, vilket står i kontrast med den lagstadgade principen att tillhandahålla elever likvärdig utbildning oavsett exempelvis deras geografiska hemhörighet (Dahlstedt & Fejes, 2018). Utöver detta finns tydliga indikationer på att inte alla elever har samma förutsättningar att orientera sig bland alla utbildningsalternativ, och att elever utan studietradition i familjen och med invandrarbakgrund tenderar att missgynnas i valprocessen. Utvecklingen riskerar alltså i praktiken leda till ett minskande utbud i vissa delar av landet och för vissa elevgrupper. I gymnasieskolan gäller dessutom den reella valfriheten främst ungdomar med höga avgångsbetyg från grundskolan. Alla elever kan inte välja fritt, vare sig avseende utbildningsprogram eller skola. Utöver detta missgynnas personer med utländsk bakgrund och de med mindre akademisk bakgrund i fråga om valmöjligheter då dessa tenderar ha svårt att orientera sig på skolmarknaden. Studierna visar att valfrihet och den ökade mångfalden å ena sidan medför ökade möjligheter för elever och föräldrar att få sina önskemål och behov tillgodosedda. Utvecklingen kan dock i praktiken leda till ett minskande utbud i vissa delar av landet och för vissa elevgrupper (Skolverket, 2012).

I en annan rapport från Skolverket (2013), titulerat *Det svåra valet*, tar man upp att det finns en systematisk bredd av förutsättningar som präglar elevers gymnasieval runtom i landets kommuner och regioner. Betoningen ligger här på ifall eleven befinner sig inom marknadsområdets centrum eller i dess periferi. Detta innebär en skillnad i de val som är

möjliga för eleven, där närhet till marknadens centrum ofta innebär större valmöjligheter. Rapporten tar vidare upp att många demografiska, geografiska och arbetsmarknadsmässiga skillnader mellan områden har betydelse för elevers gymnasieval. Rapporten problematiserar således ytterligare alla elevers lika tillgång till utbildning.

## 6.5 Valets effekter - Segregation

I *Skolan, marknaden och framtiden* lyfts det fram att skolval och konkurrens inte förklarar allt av de ökande skillnaderna mellan skolor som framkommit i *“otailiga utrednings-, inspektions- och forskningsavseenden”*. Den långtgående decentraliseringen genom kommunalisering tillsammans med en starkare boendesegregation beskrivs som starkt bidragande faktorer. Internationella kunskapsöversikter (Musset 2012; Waslander m.fl. 2010; OECD 2014) och svenska storskaliga studier (t.ex. Böhlmark m.fl. 2015; Östh m.fl. 2013) visar dock att skolval snarare driver på dessa skillnader än det omvända. Flera studier på gymnasiemarknaden under 1990- och tidigt 2000-tal pekar på en förstärkt klass- och etnicitetsrelaterad uppdelning av elever och skolor. Det framkommer även att valfrihetsreformerna förbättrar möjligheter för olika eliter att hitta lämpliga utbildningsvägar för sina barn samt att gymnasieelever (själv)sorteras och delas upp på ännu fler och mer komplexa sätt än förut (Dahlstedt & Fejes, 2018).

En liknande bild målas upp i rapporten Skolsegregation och skolval (Böhlmark m.fl, 2015) även om man därutöver berättar att boendesegregationen är den största drivkraften bakom segregationen av elever i olika skolor. Man kan fråga sig hur det fria skolvalet samverkar med bostadssegregationen i samhället. I rapporten förklarar man att effekterna av ett fritt skolval kan tänkas gå åt två olika håll. Det skulle kunna minska segregationen genom att individer kan välja bort skolor i närområdet och därmed bryta den segregation som uppstår i och med närhetsprincipen. Det skulle också kunna förvärra segregationen eftersom att familjer har olika förutsättningar att göra ett aktivt och välinformerat skolval. En annan effekt rapporten tar upp, som kan bestyrka segregationen i skolan, är “cream-skimming”. Detta innebär att friskolor kan rikta sin marknadsföring till akademiskt starka grupper och kan välja att etablera sig i områden där dessa grupper bor. Eftersom elevgrupper med starkare akademisk bakgrund ofta kräver mindre resurser, finns det incitament för friskolor att göra detta. Rapporten visar vidare att elever med högre socioekonomisk status är överrepresenterade på friskolor samt att skolsegregationen mellan elever med utländsk och svensk bakgrund har ökat mer i kommuner där en hög andel elever går i friskola. Detta resultat kvarstår även efter man kontrollerar för boendesegregation (som i vissa fall har ökat).

Det bör noteras att boendesegregationen har olika effekter i val av grundskola och i gymnasievalet. Att grupper är fördelade på olika geografiska platser har större betydelse hos grundskoleelever än gymnasieelever, då gymnasieeleverna är mindre knutna till sin geografiska närmiljö (Hartman, 2011). Detta innebär att elevsammansättningen i grundskolor till större grad kommer att reflektera den befolkningskomposition som finns i skolans närhet.

## 6.6 Valets effekter - Förorts- och glesbygdskommuners dränering

Skolvalet i gymnasiet har såväl vinnare som förlorare. Vinnarna är främst stadsungdomar från resursstarka hem, vilka bland annat har möjlighet till råd hemifrån. Förlorarna är främst ungdomar i tätbefolkade områden med mindre ekonomiskt och kulturellt kapital, i synnerhet de som haft svårigheter under skolgången. Dessa tenderar att finna gymnasiemarknaden förvirrande och, till följd av brist på kunskap, göra fel val och byta skola i efterhand. Därtill missgynnas ungdomar utanför storstadsområden, vilka antingen får pendla till rikare utbud i mer urbana områden eller stanna kvar men med ett magrare utbud av utbildningar. Detta förstärks av att privatägda skolor har lite ekonomiska incitament att driva en skola i glesbebyggda eller socialt utsatta områden, där efterfrågan är lägre respektive undervisningen dyrare att finansiera då många elever behöver mer hjälp. En högre avkastning kommer således ges av att starta upp skolor i storstadsområden (Allelin et. al, 2018). Landsbygds- och glesbygdskommuner får svårare att anordna samtliga nationella program trots att de är skyldiga att göra detta enligt lag. Förortskommuner dräneras på studiemotiverade elever, vilket skapar en nedåtgående spiral som är svår att vända, vilket i sin tur bidrar till ytterligare ökande betygsskillnader och segregation mellan skolor. Problemet fortsätter i att det är svårt att avgöra när en kommunal eller fristående skola bör läggas ner, vilket tankesmedjan Timbro lyft fram som ett hinder för en fungerande skolmarknad (Dahlstedt & Fejes, 2018; Sahlgren, 2013).

Denna dynamik av att allt fler elever väljer att söka sig till områden med rikare utbildningsutbud, vilket följs av nedläggningar utanför dessa, leder till en tilltagande koncentration av elever och utbildningar till färre stora marknadscentrum. Elever i landsbygdsskolor uttrycker i kvalitativa studier en underdogkänsla av att tillhöra de som blivit kvar i "hålan" och rektorer vittnar om att det ofta är svagare elever som stannar kvar (Dahlstedt & Fejes, 2018).

## 6.7 Valets effekter - Hur påverkar elever varandra?

En viktigt fråga för skolan är huruvida elever med varierande studieförmågor påverkar varandra. Exempelvis kan studiestarka elever tänkas påverka de mer studiesvaga så att de presterar bättre i skolan, eller tvärtom kan studiestarka eleverna påverkas negativt av mindre studiemotiverade elever. Timbro lyfter vidare fram i sin artikel *Ett skolpolitiskt villospår* (Sahlgren, 2015) flera andra möjliga effekter av elevsammansättning, som att högpresterande elever kan sänka elevgrupperns självförtroende eller att elever som är lika varandra generellt presterar bättre. Alla dessa typer av effekter benämns *kamrateffekter* och att förstå dem är viktigt för att skapa en skola där så många som möjligt lyckas. Exempelvis skulle kamrateffekter kunna förklara delar av upp- och nedgångar i hur Sveriges elever presterar på aggregerad nivå, i exempelvis PISA-undersökningar.

I ett inlägg skriver Vlachos (2017) att diskussionen om skolsegregation ofta tangerar den om kamrateffekter. Detta innebär att många verkar bedöma huruvida skolsegregationen är problematisk eller inte med utgångspunkt i om det finns kamrateffekter som på aggregerad nivå drar ner resultaten tack vare att elevgrupper hålls isär. Vlachos menar att detta är "*begripligt, men också beklagligt*" då kamrateffektsbegreppet är ett snävare fenomen än skolsegregation, då skolsegregation kan ha fler effekter än på aggregerade betygssnitt. Skillnaderna mellan dessa två begrepp belyser han genom en samling studier av Brandén m.fl. (2016) som påstår sig visa att skolsegregation inte spelar någon roll för skolresultat, en

tolkning Vlachos själv inte anser stämma med hänvisning till att den metod de använt sig av har flera problem. I studien ställs frågan om en elev får högre eller lägre betyg av att exponeras för en högre andel utlandsfödda elever eller elever vars föräldrar har en högre utbildning. Resultaten i den första studien (som sker inom en enskild skola) visar att en ökad andel utlandsfödda elever höjer betyget för en elev, medan en ökad andel barn till högutbildade sänker dem, vilket går emot de flestas förutfattade meningar. Vlachos lyfter dock fram att resultaten nog snarare fångar relativ betygssättning än "motsatta kamrateffekter", det vill säga att en elevs prestationer bedöms generösare i en omgivning där eleven är relativt duktig. I den andra studien av Brandén m.fl. om syskon på olika skolor kan man dock se att den elev som hamnar på en skola med en högre andel utlandsfödda än sina syskon går ut grundskolan med lägre betyg, även om effekterna är små. Det går dock inte här att skilja effekterna av skolans elevsammansättning från andra faktorer som samvarierar med denna.

Sahlgren lyfter i den tidigare nämnda *Ett skolpolitiskt villospår* fram flera konflikterande studier på kamrateffekters omfattning (där studiernas tillvägagångssätt ofta förklarar varför deras resultat skiljer sig åt), bland annat fram den så kallade USAF-studien. I den här studien kom man först fram till den mest optimala (sett till prestation i skolan) sammansättningen av olika elever med hjälp av sammanställd empiri. Istället för att dra nytta av olika elevers egenskaper, omorganiserade elever sig internt för att umgås med likasinnade, vilket fick den optimala sammansättningen att gå om intet. Detta visar att den teoretiskt optimala sammansättningen, som enligt empirin borde främja elevernas akademiska prestation, istället faktiskt sänkte resultaten. Detta illustrerar hur verkningslösa försök till bättre elevsammansättningar kan vara, och hur ihärdiga segregeringar kan vara i skolan. Timbro betonar dock att det finns situationer där ökad nivå på undervisning genom interaktion med akademisk framgångsrika elever ofta ökar gruppens totala kulturkapital, även om det nödvändigtvis inte behöver resultera i ökad prestation i standardiserade tester såsom PISA.

## 6.8 Valets effekter - Kostnadsökningar

I rapporten *En bild av skolmarknaden* (2012) från Skolverket fastställs det att flera av friskolereformens initiala intentioner har infriats, även om en rad dilemman har tillkommit med den ökade marknadsanpassningen. En betydande effekt är att de kommunala kostnaderna för skolan har ökat drastiskt. Kostnadsökningen kan framförallt härledas till kvalitetssatsningar, specialiseringar av utbildningsalternativ och marknadsföringskostnader. Det kan samtidigt härröras till ett minskat elevantal och elevernas utbildningsval, och svårigheter för kommuner att planera sina verksamheter till de snabbt föränderliga villkoren på skolmarknaden.

## 6.9 Valets effekter - Friskolor och betygssättning

Den oberoende tankesmedjan SNS publicerade 2014 rapporten *Konkurrensens konsekvenser* (Hartman, 2011), en forskningsantologi där ledande forskare gjort en inventering av tillgänglig forskning och statistik om effekterna av konkurrens i produktionen av välfärdstjänster. I denna beskriver Jonas Vlachos att det finns en avsevärd begränsning hos föräldrarna gällande information om hur bra skolorna lyckas utveckla elevernas förmågor. Skolorna kan utnyttja denna brist av kunskap och skära ner på kostnaderna och som leder till försämrad

utbildning. Det bör dock tilläggas att friskolor trots dessa möjligheter presterar bäst i PISA-undersökningar (2012). Jonas Vlachos tar emellertid upp skillnader i utbildning och lönenivå hos föräldrarna, där barn som går i friskolor har i snitt en högre lön och utbildning än de kommunala. Det finns också en skillnad mellan friskolorna, där icke-vinstdrivande skolor har högre av båda parametrarna. Vidare nämns det att de sociala skillnaderna mellan fristående och kommunala skolorna har minskat över tid, jämfört med när de icke vinstdrivande friskolorna var i majoritet. Denna skillnad kan bero på att incitamenten hos huvudmännen har förändrats. Huvudmän har insett att förlusterna som uppstår när skolorna förlorar elever som värderar en högkvalitativ (och dyr) utbildning kan mer än väl uppvägas av de kostnadsbesparingar skolan kan göra genom att hålla nere kvaliteten.

När det kommer till betyg gick hela fem procent av icke vinstdrivande friskoleeleverna ut grundskolan med toppbetyg, vilket kan jämföras med 1,2 procent vid de kommunala och 3,1 procent vid de vinstdrivande grundskolorna. På gymnasienivå var det mer än tre gånger så vanligt med toppbetyg vid de icke vinstdrivande skolorna än vid de vinstdrivande eller kommunala. Emellertid efter en justering efter parametrar såsom föräldrars utbildningsnivå konstaterar Vlachos att det varit nästintill obefintliga skillnader i prestation, mätt i betyg. (Hartman, 2011). Vidare visar undersökningen i Skolverkets rapport *Från Gymnasieskola till Högskola* (2018) att elever från fristående gymnasieskolor är kraftigt överrepresenterade bland just de som underpresterar. Enligt SVT:s granskning av nationella proven, var 32 av 50 skolor med högst "snällbetygskvot"<sup>4</sup> en friskola (SVT, 2017). Denna till synes existerande tendens av s.k. "snällbetyg" skulle i sin tur bidra till ytterligare en parameter för elever och föräldrar att ta hänsyn till vid val av skola (Vlachos, 2018a).

## 6.10 Valets effekter - Vinstdriftens konsekvenser

I Landsorganisationen Sverige LO:s rapport *Hur mångfald blev enfald* (2018) beskrivs att även om idéer tidigare varit att ge föräldrakooperativ och idéburna aktörer en chans drivs tre av fyra friskolor idag i vinstintresse. Genom många sammanslag och uppköp har det det skett en ökad koncentration på skolmarknaden, där de fem största koncernerna omsatte en tredjedel av alla friskolepengar (13 mdr kr). I dessa skolor går över 100 000 elever, där den allra största koncernen är Academedia med en omsättning på 7,8 miljarder kr och i vilken fyra av tio friskoleelever går. Koncernskolor har avsevärt fler elever per lärare än både friskolor generellt och kommunala skolor och det påpekas i rapporten att koncerner ses som en attraktiv investering för riskkapitalister i och med skolmarknadens låga konjunkturkänslighet. I rapporten framhävs även förekomsten av stordriftsfördelar<sup>5</sup> som leder till en oligopolliknande marknad och att lärarlönerna är lägre på friskolor än på kommunala skolor. Vidare framkommer det att mycket av friskolornas höga resultat kan hänföras till att dessa har en större andel av elever med studievana hem, vilket kan kompensera för den lägre lärartätheten. SCB konstaterar, likt tidigare nämnt, samtidigt att kostnaderna för skolsystemet har ökat. Detta vilket bland annat tycks hänga ihop med att kommunala skolor måste ha en viss överkapacitet på grund av att de alltid måste vara beredda att ta över elever från friskolorna. Den centrala slutsatsen från rapporten är att den storskaliga och vinst-

<sup>4</sup>Matteproven har detaljstuderats för samtliga gymnasieskolor, och räknat andel elever som fått högre betyg minus de som fått lägre betyg, till en "snällbetygskvot".

<sup>5</sup>Produktion med en avtagande marginalkostnad, det vill säga kostnaden för att producera ytterligare en vara minskar ju fler man producerar. Detta leder i sin tur till att det är mer lönsamt att ha större koncerner än enskilda skolor, vilket bör leda till de sistnämnda slås ut av konkurrensen.

drivna skolindustrin rimmar dåligt med den småskaliga mångfald av friskolor som målades upp i början av 1990-talet, när friskolereformen genomfördes då mindre skolföretag och framförallt idéburna alternativ trängs tillbaka. Därför hotar vinstdriften också mångfalden, och i slutändan den reella valfriheten.

## 7 Slutkommentarer

Vad gör skolmarknaden speciell? Många marknader har brister på grund av tidigare nämnda "marknadsmislyckanden" som informationsasymmetrier och snedvridningar av drivkrafter. Vid val av matprodukter gör individer sina val utefter vilka varor som har hög kvalitet och är prisvärda. För kläder kan även faktorer som varumärke komma in som en parameter. I en kvasimarknad för vård antas patienter välja läkarmottagning efter där man anser sig få bäst vård.

I denna text framhävs att bästa möjliga utbildning sällan är den dominerande parametern när elever gör sina val utan snarare är det faktorer som rykte, läge, atmosfär och elevsammansättning som premieras, vilket ger skolor andra drivkrafter än enbart att erbjuda en bra utbildning. Utbildningskvalitet är i sin tur svår att bedöma, utan signalering sker främst genom betygssättningen på sina elever och nischade profiler. Följden blir att utbud och efterfrågan inte enbart styrs av kvalitet utan också andra parametrar, vilket i sin tur skapar en snedvriden marknad utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv. Viktigt är att detta marknadssystem har effekter för vilka elever som hamnar på vilka skolor. Segregationsmekanismen på grundskolenivå drivs på av att föräldrar väljer grundskola efter rykte och av viljan att ens barn ska studera med liknande barn. Mekanismen på gymnasienivå beror inte enbart på betygsskillnader utan förstärks även av att välja skolor med elever lika än själv, två faktorer som i sin tur brukar samvariera då barn från akademiska hem presterar bättre än icke-akademiska, såväl som barn med svensk bakgrund presterar bättre än de med utländsk bakgrund. I detta tillkommer friskolor med incitament att locka elever med fördelaktiga förutsättningar eller särskilda intressen och väljer dess geografi och profil därefter. I en komplex matchningsprocedur både mellan elever och skolor samt elever emellan skapas ett segregeringande mönster som driver på dagens redan existerande bostadssegregation. I denna procedur har otvivelaktigen inte elever samma förutsättningar och reella valmöjligheter, men det är inte uppenbart huruvida segregationen i sig sänker svaga elevers resultat.

Trots detta tycks merparten av diskussionen idag främst beröra tak i form på operativt kapitals räntabilitet i välfärden eller förbud av religiösa friskolor. Med denna rapport har vi försökt sammanställa vad det är som fått till och med OECD kritisera den svenska marknadsiseringen av skolsystemet och belysa vilken effekt det får på segregationen i Sverige idag (Arevik, 2017). Vad är det som styr på marknaden och är dessa värden detsamma som vi värderar på en samhällelig nivå när det kommer till en offentligt finansierad utbildning? Vad får detta för effekter i ett samhälle som redan växer isär? Slutligen menar vi att det är av stor vikt att kunskap sprids om det fria skolvalet och dess konsekvenser. Det svenska skolsystemet står inte inför en dikotomi med å ena sidan fria aktörer och fritt skolval, och å andra sidan etableringsförbud och närhetsprincip. Snarare präglas skolfrågan av en stor bredd av möjliga åtgärder. Men oavsett ideologi, och oavsett de åtgärder man är för, måste ens ståndpunkt vara grundad i en saklig och korrekt förståelse. Vi hoppas att den här rapporten har verkat i linje med det behovet.

## 8 Appendix

### Hemsidor

Statistiska Centralbyrån. (2018). Inkomsterna ökade 2005-2016, och mest för kvinnor. Hämtad 28-04-2018 från <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushallens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/inkomster-och-skatter/pong/statistiknyhet/slutliga-inkomster-och-skatter-2016/>

Vlachos, J. (2017, 19 maj). Spelar verkligen skolsegregation ingen roll? Ekonomistas. Hämtad 08-04-18 från <https://ekonomistas.se/2017/05/19/spelar-verkligen-skolsegregation-ingen-roll/>

Vlachos, J. (2018a, 28 feb). De fristående skolornas betygssättning. Ekonomistas. Hämtad 04-04-18 från <https://ekonomistas.se/2018/02/28/de-fristaende-skolornas-betygssattning/>

Vlachos, J. (2018b, 4 Maj). Vad styr familjers skolval?. Ekonomistas. Hämtad från 08-04-18 från <https://ekonomistas.se/2018/05/04/vad-styr-familjers-skolval/>

Winberg, J. (2017, 16 maj). Friskolor ger oftare snällbetyg. SVT Nyheter. Hämtad 14-04-18 från <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/friskolor-ger-oftare-snallbetyg>

Lärarnas Historia. (2014). Hämtad 27-04-2018 från <http://www.lararnashistoria.se>

### Tidningsartiklar

Arevik, N. (2017, 4 apr). OECD:s råd till Sverige: Begränsa det fria skolvalet. Lärarnas tidning. Hämtad 14-04-18 från <https://lararnastidning.se/oecds-rad-till-sverige-begransad-et-fria-skolvalet/>

### Litteratur

Dahlstedt, M. Fejes, A. (2018). Skolan, Marknaden och Framtiden. Lund: Studentlitteratur.

### Rapporter

Allelin, M., Sjöberg, S., Kalitafides, M. Skyrman, V. (2018). Välfärdsmodellens omvandling. Katalys. Hämtad 09-04-18 från <https://www.katalys.org/publikation/no-56-valfardsmodellens-omvandling-det-pri>

Brandén, M., Birkelund G. E., Szulkin, R. (2016). Does School Segregation Lead to Poor Educational Outcomes? Evidence from Fifteen Cohorts of Swedish Ninth Graders. The IAS Working Paper Series 2016:4. Hämtad 16-03-18 från <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1048229/FULLTEXT02.pdf>

Böhlmark, A., Holmlund, H., Lindahl, M. (2015). Skolsegregation och skolval. IFAU. Hämtad 15-04-18 från <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2015/r-2015-05-Skolsegregation-och-sko.pdf>

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd. (2017). Segregation: Vad menas och hur mäts den?  
Hämtad 29-04-2018 från <https://forte.se/app/uploads/2017/05/fik-nr-9-webbboendesegregation.pdf>

Gustafsson, J. E., Sörlin, S., Vlachos, J. (2016) Policyidéer för svensk skola. SNS.  
Hämtad 05-05-18 från [https://www.sns.se/wp-content/uploads/2016/07/policyideer\\_for\\_svensk\\_skola.pdf](https://www.sns.se/wp-content/uploads/2016/07/policyideer_for_svensk_skola.pdf)

Kessel,D. Olme, E. (2016). Obligatoriskt skolval.  
Hämtad från [https://www.lr.se/download/18.1aafc932157c6d31c29603db/1476703779131/obligatoriskt\\_skolval\\_LR\\_Lf\\_L0\\_201610.pdf](https://www.lr.se/download/18.1aafc932157c6d31c29603db/1476703779131/obligatoriskt_skolval_LR_Lf_L0_201610.pdf)

Hartman, L. (red). (2011). Konkurrensens konsekvenser. SNS.  
Hämtad 25-03-18 från [https://www.sns.se/wp-content/uploads/2016/08/konkurrensens\\_konsekvenser\\_pod\\_2.pdf](https://www.sns.se/wp-content/uploads/2016/08/konkurrensens_konsekvenser_pod_2.pdf)

Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. (2010). Etnisk segregation i storstäderna.  
Hämtad 28-04-2018 från <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2010/r10-04-etnisk-segregation-i-storstaderna.pdf>

Musset, P. (2012). School Choice and Equity: Current Policies in OECD Countries and a Literature Review, OECD Education Working Papers, 66. Paris: OECD Publishing.

OECD (2014). When is competition between schools beneficial? PISA In Focus 2014/08.

Sahlgren, G. H. (2013). Att skapa en fungerande skolmarknad. Timbro.  
Hämtad 13-04-18 från <https://timbro.se/valfard/att-skapa-en-fungerande-skolmarknad/>

Sahlgren, G. H. (2015). Ett skolpolitiskt villospar. Timbro.  
Hämtad 12-04-18 från [https://timbro.se/app/uploads/2017/02/ett\\_skolpolitiskt\\_villospar\\_-\\_kamrateffekter\\_och\\_utbildningspolitiska\\_implikationer\\_for\\_sverige.pdf](https://timbro.se/app/uploads/2017/02/ett_skolpolitiskt_villospar_-_kamrateffekter_och_utbildningspolitiska_implikationer_for_sverige.pdf)

Skolverket. (2012). En bild av skolmarknaden.  
Hämtad 30-04-2018 från [https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?\\_xurl\\_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2817.pdf%3Fk%3D2817](https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2817.pdf%3Fk%3D2817)

Skolverket. (2018). Från gymnasieskola till högskola.  
Hämtad 01-04-18 från [https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?\\_xurl\\_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3902.pdf%3Fk%3D3902](https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3902.pdf%3Fk%3D3902)

Skolverket. (2013). Det svåra valet.  
Hämtad 03-05-2018 från [https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?\\_xurl\\_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3902.pdf%3Fk%3D3902](https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3902.pdf%3Fk%3D3902)

2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3075

SOU. (2017). Samling för skolan - Nationell strategi för kunskap och likvärdighet.

Hämtad 05-05-18 från <http://www.regeringen.se/498092/contentassets/e94a1c61289142bfbcfdf54a44377507/samling-for-skolan---nationell-strategi-for-kunskap-och-likvardighet-sou-201735.pdf>

Söderström, M. Uutisalo, R. (2010). School Choice and Segregation: Evidence from an Admission Reform. *The Scandinavian Journal of Economics*.

Hämtad 01-05-2018 från <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9442.2009.01594.x>

Waslander, S., Pater, C. van der Welde, M. (2010). *Markets in Education: An Analytical Review of Empirical Research on Market Mechanisms in Education*. OECD Education Working Papers, 52. Paris: OECD Publishing.

Werne, K. (2018) *Skolindustrin - Hur mångfald blev enfald*. LO.

Hämtad 03-04-18 från [http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo\\_fakta\\_1366027478784\\_skolindustrin\\_pdf/\\$File/Skolindustrin.pdf](http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_skolindustrin_pdf/$File/Skolindustrin.pdf)

Östh, J., Andersson, E. Malberg, B. (2013). School Choice and Increasing Performance Difference: A Counterfactual Approach. *Urban Studies* 50(2).